

Könyvszemle

Időhorizontok harca. Adalék a gazdasági világválság értelmezéséhez

Huszonharmadik nyelvként végre magyarul is megjelent a hetvennégy ország komplex kultúráját több száz ezres nagyságrendű megkérdezett személy adatbázisából kinyert koordinátatengelyek („*hosszúsági és szélességi körök*”) rendszerében („*világmappáin*”) elhelyező mű. E két generáción átnyúló – és a fiú, Gert Jan által a jövő kutatás irányába továbbvitt – apai életműből itt csupán egy vonulatot villantunk végig. Azt, amelyik a kitörőben lévő gazdasági világválságban vált aktuálissá: az emberiség által megtermelt értékek kelet-nyugati gravitációs iránya megfordulóban van. Azt a kutatási eredményt tehát, amely az USA és Kína, illetve átfogóbban az immár érezhetően „alkonyodó” Nyugat és az *ex oriente lux* friss fényereje gazdasági, és talán nemsokára politikai erőviszonyainak pólusváltását a kultúrák mélyszerkezetében értelmezi.

E váltás-tematika előszeleként Geert Hofstede már pályája első felében – amikor az IBM európai vezető pszichológusaként a vállalat 40 országban meglepedett leányvállalatai teljes személyi állományának értékrendszerét a hetvenes-nyolcvanas évek fordulóján felmérte – szokatlanul bátor jelzéseket adott az amerikai társadalomtudomány szupremáciájának megkérdőjelezéséről, sőt *etnocentrizmusáról*, majd magát a váltás valószínűsítését a másodikban munkálta ki, amikor az amerikai értékrendszert egyéb kulturális orientációk között épp a távol-keletivel szembesítette.

Ez utóbbihoz azonban csak egy újabb kritika – ezúttal érzékeny *önkritika* – vállalása segíthette hozzá. A saját, addigra már kialakultnak hitt vizsgálati rendszerét relativizáló felfedezése az volt, hogy a nyugati civilizáció értékrendszer-vizsgálatából „kinyert” metodikájának felbontó ereje elégtelen a kínai kultúra specifikumának megragadására. S minthogy a mai teljes globalizáció ugyanabban a fogyatékoságában osztozik Amerikával, amivel ez szignifikáns hátrányban van a kínai kultúra és társadalom általa feltárt alapminőségével, ezért lehet válasz a globalizáció küszöbön álló válságára Hofstede kiérlelt kutatási eredménye: „*a kulturális kontinensek időhorizontjainak különbözőségéről*”.

Metodikájának megújítására M. H. Bond nevű tanítványa kínai kutatásainak együttesében került sor, amikor kiderült, hogy az addig kapott négy dimenzió, amikben a közös emberi, természeti és/vagy társadalmi problémákat vélte tükröződni, a kínai életvilágot nem képes átfogni. Hanem itt a bevont kínai kutatótársak által összeállított érték-teszt adataiból kristályosodott ki egy újabb tengely, amely a *rövid- versus hosszú távú orientációt* mérte be. Így az addigi négy mérési dimenzió, melyek páronként kapcsolt koordináta tengelyeivel – mint hosszúsági és szélességi körökkel – a kutató felrajzolta a „kultúrák világtérképeit”, egy ötödikkel egészült ki, amely megdöbbentő – és épp a fenyegető világválság vonatkozásában aktuális – implikációkat kezdett kibontani.

Így például az időhorizontok különbözőségének nemcsak olyan következményeire derült fény, mint a *vallás és gondolkodásmód* ellentétei, hanem arra a 2008-ban relevánssá váló kontrasztra is, ami a *takarékosságról és a források gazdaságos felhasználásáról* szóló konfucianus alapértéket állítja szembe az amerikai nagyobb költségre serkentő társadalmi nyomással. Ez a pólusváltást valószínűsítő értékutatási eredmény annyira jelentős, hogy ennek kereszt-validálására más nemzetközi értékutatók eredményeiben is felleli a saját észlelését visszaigazoló adatokat.

„Az Egyesült Államok rövid távú orientációját illusztrálja a tény, hogy a kintartás és a takarékoság nem szerepelnek értéknek a *Rokeach Értékrendszeri Felmérésben*, holott ez az amerikai értékek teljes leltárán alapulva készült 1970 környékén. Úgy tűnik, a huszadik század második felében inkább a költsékezés, semmint a takarékoság számított amerikai értéknek nemcsak az egyén, hanem a kormányzat szintjén is.”

További külső megerősítés egy közös ázsiai-skandináv kutatás (Helgesen-Kim, 2002) következtetése, mely szerint a jelentörténeti fő tendencia, a *globalizáció* megdöbbentően azonos azzal, amit Hofstede adatai az USA-ról mutatnak: *az elszabaduló globalizációt is végzetesen rövidtávú értékek vezérlik.*

„E kutatásban résztvevő ázsiai és skandináv országok mindegyikében erősebb a hosszú távú orientáció, mint az Egyesült Államokban. A válaszadók szerint a jó kormányzat a jövőt tartja szem előtt, miközben az USA és az IMF által vezetett globalizáció a gyors megoldásokat preferálja. Mint ahogy Joseph Stiglitz közgazdász szerint is a globalizáció alapja egy piaci fundamentalizmus, ami más fundamentalizmusokhoz hasonlóan a régi helyzetet akarja fenntartani vagy visszaállítani ahelyett, hogy az emberiség egészének a jövőjét biztosító elképzelések szerint működne.”

Ez egybevág Hofstede saját értékrendszerét kifejező tételével:

„A vallási, politikai és gazdasági fundamentalizmus mindegyike a hosszú távú gondolkodás agresszív ellensége. A múltat támaszkodnak és igyekeznek elkerülni a jövőért való felelősséget, Isten vagy a piaci erők kezébe helyezve azt... A 21. században valószínűleg tovább nő Kelet-Ázsia gazdasági jelentősége. A legértékesebb ajándék, amit a keleti bölcs férfiak és nők adhatnak a világnak, a hosszú távú gondolkodás elterjesztése lehet.”

Érdekes, hogy Európából az Amerikát radikálisan bíráló Hofstede került a *Wall Street Journal* 2008-as felmérésében a *világ húsz legbefolyásosabb üzleti gondolkodója* listájára. Ezen persze nem csodálkozunk, ha tekintetbe vesszük, hogy Hofstede életműve a tudományos figyelmet a *citációs index* szerint immár 7000 hivatkozás erejéig magához vonzotta. Ha meggondoljuk, hogy ez a csúcs a magyar tudomány legkiválóbbjai között is vezető pozíciót jelent, s a még mindig nagyon erősek ennek 10 százalékával is megelégedhetnek, (mint ahogy mi gyalogos kutatók akár egy százalékával is), óhatatlanul felmerül a kérdés: az MTA illetékes grémiumai nem gondolkodhatnak-e el azon, hogy a magyar szociológiával negyven éve élő kutatási kapcsolatban álló Geert Hofstedet nem volna-e méltányos meghívni külföldi tiszteletbeli tagjai sorába. (*Geert Hofstede és Gert Jan Hofstede: Kultúrák és szervezetek: Az elme szoftvere. McGraw-Hill, 2005–VHE Kft, Pécs, 2009*)

Varga Károly

szociológus, Széchenyi István egyetem